
РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 321.7:328.124

М. В. Бриль

аспірант кафедри регіонального управління,
місцевого самоврядування та управління містом
Національної академії державного управління при Президентіві України

ФОРМУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ ЗГУРТОВАНІСТЬ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ

Натепер держава сформувала нову парадигму й пріоритети регіонального розвитку шляхом упровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. За умов запровадження в Україні цієї реформи, активними темпами відбувається процес об'єднання територіальних громад. Декілька сіл, селищ об'єднуються навколо населеного пункту в нову адміністративно-територіальну одиницю, нову об'єднану громаду. Проте добровільне об'єднання громад не позбавляє питання соціально-психологічних настроїв, які панують у громадах після об'єднання. Насамперед це стосується забезпечення згуртованості в новій об'єднаній громаді та конструювання внутрішнього відчуття єдності в її членів, формування її нової ідентичності.

Ключові слова: локальна ідентичність, сільська громада, адміністративно-територіальний устрій, реформування місцевого самоврядування, об'єднана територіальна громада, згуртованість, територіальна організація влади, конструювання єдності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державна політика на сучасному етапі формується й здійснюється так, щоб уся країна була єдиним українським простором. Регіональні відмінності використовуються як можливість розвитку й не допускають перетворення на проблеми національної єдності та безпеки. Метою реформування адміністративно-територіального устрою України є створення ефективної системи публічної влади в адміністративно-територіальних одиницях, здатної забезпечити сприятливі умови для життєдіяльності людей та можливості для стійкого соціально-економічного розвитку всіх регіонів шляхом раціонального використання їхнього потенціалу.

Створення об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) – це не лише зміна територіальних меж. Їх формування – це,

насамперед, зміна свідомості громадян. Кожне нововведення завжди викликає елементи спротиву й певний дискомфорт в особистісній сфері. Цим процесам сприяють такі фактори: незрозумілі цілі об'єднання, недооцінювання переваг змін, незалучення громадян до планування, страх перед погіршенням якості життя, надто швидкий або повільний процес об'єднання, невдалий досвід об'єднання інших громад, недовіра до носіїв змін, надто великий тиск тощо. Тому завдання органів місцевого самоврядування, окрім забезпечення соціально-економічного розвитку нової адміністративно-територіальної одиниці, полягає у створенні позитивного соціально-психологічного клімату серед мешканців, сприянні плавному, поступовому сприйняттю нових умов у взаємовідносинах із владою, ідентифікації себе в новоствореній громаді і, що найбільш важливо, створенні згуртованої громади через формування нової локальної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проблематиці формування та розвитку локальної ідентичності присвячено чимало робіт вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Я. Котенка, О. Морозової, М. Розумного, О. Скрипника, А. Ткачука, Е. Сміта та багатьох інших. Аналіз наукової літератури показав, що питання локальної ідентичності не є повністю та комплексно дослідженим. Так, М. Розумний у своїх працях визначає, що «загальною метою політики ідентичності є комунікативна цілісність локальної спільноти, її суб'єктність, здатність формувати й відтворювати спільні уявлення, норми й цінності, приймати спільні рішення й досягати спільних цілей» [4, с. 7-8]. Основними суб'єктами політики ідентичності можуть виступати, насамперед, органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади, громадські організації, громадські об'єднання й органи самоорганізації населення, місцеві культурні діячі, активісти, регіональні медіа. О. Морозова зазначає, що з метою забезпечення сталості та цілісності реалізації політики локальної ідентичності, а також для формування локальної ідентичності застосовують такі інструменти [2]:

- територіальний маркетинг;
- соціальна політика;
- символічна політика;
- формування/підтримка місцевого патріотизму.

Питання формування локальної ідентичності Я. Котенко розглядає через створення бренду територіальної громади, який є досить складним продуктом і «розроблення якого має здійснюватись відповідними фаховими установами із залучення максимальної кількості активних мешканців громади. Адже бренд має стати «своїм» для громади й бути одним із важливих елементів, що впливає на місцеву ідентичність» [1, с. 37].

А. Ткачук приділяє увагу важливості формування та зміцнення локальної ідентичності як елемента подальшого соціально-економічного розвитку громади:

«капітал, який сформований чи розвинений і накопичений людьми, зокрема певний запас здоров'я, знань, звичок, мотивацій, що цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці і впливає на зростання доходів його власника, а також суспільства загалом. Чинники, які впливають на формування і якість людського капіталу, містять виховання, освіту, охорону здоров'я, науку, особисту безпеку, підприємницький клімат, інформаційне забезпечення праці, а також культуру (як сукупність норм, правил, ритуалів і цінностей)» [1, с. 37].

Аналіз наукової літератури показав, що питання локальної ідентичності не є повністю дослідженим. Тому **мета статті** – дослідити поняття та визначити основні фактори, які впливають на формування локальної ідентичності новостворених об'єднаних територіальних громад в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, а також формують згуртовані сільські громади.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У кожному українському регіоні є території, насамперед міста, які є більш розвиненими й мають значно кращі умови життя, ніж периферійні сільські райони. Саме тому дуже важливо планувати розвиток таким чином, щоб вирівняти економічну спроможність слабших регіонів. Зокрема важливо організувати таке вирівнювання не через надання додаткових дотацій слабким територіям, а через спонукання до створення на них нових центрів зростання, використовуючи для цього їхні конкурентні переваги. Тобто необхідно забезпечувати єдність держави та розвиток регіонів, виходячи з їхніх конкурентних переваг, можливостей для такого розвитку та конкурування з іншими регіонами, зокрема інших країн, за зовнішні ресурси. Успішними стають ті регіони та громади, які вдало розвивають власну внутрішню спроможність і поліпшують внутрішні умови, які впливають на інвестиції й підтримують їх. В умовах децентралізації та в результаті бюджетної децентралізації об'єднані територіальні громади отримали значні додаткові ресурси для свого роз-

витку. Проте наявності лише фінансових ресурсів недостатньо. Особливою умовою розвитку громади є її відкриття Україні і світові, пошук та активне просування унікальних можливостей громади, які дадуть поштовх для розвитку.

Віддавна Україна та українці поважали свої звичаї та традиції. Кожне окреме село збиралося на толоки, мало свої свята, особливі пам'ятні дати, звичаї, мовні нюанси. Саме тому формування ідентично нової об'єднаної громади без втрати локальних особливостей кожного населеного пункту, який формує об'єднану громаду, є вкрай важливим. Об'єднуючи громади, які в мініатюрі нагадують українські регіони зі своїми специфічними стосунками, культурою, традиціями, сформованими протягом століть, потрібно звернути особливу увагу на формування в її жителів відчуття спільності, приналежності до новоствореної громади. Актуальність місцевої ідентичності зумовлюється також тим, що кожна місцева група, що об'єдналася, має історичну, культурну, соціальну, економічну та політичну специфіку. Ця обставина часто призводить до виникнення конфліктів, що може використовуватися для політичного маніпулювання, а це підвищує соціальну напруженість як у громаді, так і в суспільстві.

Об'єднання громад характеризується становленням нових і зміною старих територіальних спільнот. З огляду на це стверджуємо, що локальна ідентичність набуває особливої значущості в процесах консолідації громади. Водночас сам процес згуртованості громади можна прискорити певними заходами, діями, досягненням визначених цілей, що сприятиме більш ефективній взаємоінтеграції та соціалізації членів громад у новій адміністративно-територіальній одиниці. Крім того, позитивно сформована реальна локальна ідентичність є чинником психологічного здоров'я громади, її самодостатності та життєздатності.

Слово «ідентичність» походить від латинського «*identicus*», що означає тотожність. У науках про людину поняття «ідентичність» має три головні модальності [5]:

1) психофізіологічна - єдність і спадкоємність фізіологічних і психічних процесів, властивостей організму, завдяки якій

він відрізняє свої клітини від чужих, що наочно проявляється в імунології;

2) соціальна – переживання й усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших соціальних груп і спільнот. Ідентифікація з певними соціальними спільнотами перетворює людину з біологічної особини в соціального індивіда й особистість, дозволяє йому оцінювати свої соціальні зв'язки й приналежності в термінах «ми» і «вони»;

3) особиста, або самоідентичність (Self-identity) – єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і життєвих установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності. Ідентичність індивіда виявляється не стільки в поведінці суб'єкта й реакціях на нього інших людей, скільки в його здатності підтримувати й продовжувати якусь історію власного «я», що зберігає цілісність, незважаючи на зміну окремих її компонентів.

У нашому дослідженні братимемо до уваги поняття соціальної ідентичності, приналежності до соціальних спільнот і територій, а також самоідентичності, усвідомлення значення власного «я». Тобто основою беремо людину з власними потребами, мотиваціями та цілями, ця людина є складовою частиною більшої системи спільних завдань, мети та напрямів розвитку, певної кількості «я», які формують згуртований організм «ми». Уважаємо, що локальна ідентичність – це один із видів територіальної ідентифікації людини з місцевим співтовариством, почуття причетності до подій, які відбуваються на території безпосереднього проживання (села, селища чи міста).

Можемо зробити висновок, що ототожнення себе з місцем проживання для українців є вагомим чинником, який пояснює стійкий емоційний та фізичний зв'язок людини з територіальною громадою, її культурою та традиціями, які сприймаються як свої, тобто прийнятні, зрозумілі [3, с. 8]. У звичайних умовах відчуття «ми» проявляється у формуванні певної системи цінностей і норм поведінки мешканців територіальної громади. Розвинене відчуття «ми» – це готовість кожного члена громади спільно розділяти практики, прийняті в громаді, здійснювати вчинки, які впливають із цінностей, котрі поділяє громада.

У процесі дослідження ми намагались визначити те, з якими відчуттями в сільського населення ідентифікується локальна спільність. Тому під час роботи над розробленням місцевих стратегій розвитку ми проводили опитування серед жителів чотирьох ОТГ. Унаслідок опитування ми визначили, що на запитання анкети: «Що для Вас є визначальним для ототожнення Вас із громадою, у якій Ви проживаєте?», більшість опитуваних ототожнюють себе з [6]:

- малою батьківщиною – місцем народження;
- особливостями ландшафту, природними ресурсами, кліматом;
- економічною спеціалізацією територій і рівнем соціально-економічного розвитку;
- значущими історико-культурними подіями;
- визначними людьми, історичними та сучасними постатями;
- особливими приписуваними чи реальними рисами колективної поведінки.

Для усіх громад, у яких проводилися опитування, проблема конструювання локальної ідентичності, почуття «ми», є надзвичайно важливою. Не менш важливим для винайдення своєї унікальності та локальної ідентичності, а також посилення відчуття «ми» є згуртування людей для розвитку сільської громади. Саме тому важливо планувати заходи щодо забезпечення згуртованості та формування почуття єдності в новій громаді в розрізі Стратегічного плану розвитку об'єднаної територіальної громади, а найефективнішим є проведення заходів, які сприятимуть досягненню операційних цілей Стратегії, націлених на підвищення рівня згуртованості в громаді.

Універсальних правил конструювання згуртованої громади немає, хоч багато лідерів нових ОТГ висловлювали бажання отримати таку готову інструкцію для використання. Є певні елементи конструювання, принципи проектування, найкращі світові практики щодо формування згуртованої сільської громади, але щоб результат був успішним, потрібно створювати свою унікальну згуртовану сільську громаду.

У результаті проведеного опитування встановлено, що ефективними шляхами, які впливають на конструювання згуртованої сільської громади є такі [6]:

- створення місць для спілкування. Традиційні місця розповсюдження та передання інформації (базар, церква, пошта) не відповідають сучасним запитам. Навіть клуби й бібліотеки вже не відповідають сучасним потребам людей. Ми пропонуємо створювати креативні майданчики, враховуючи інтереси та потреби всіх верств населення, вікові, соціальні, статеві та інші особливості мешканців сільської громади. Світовий досвід доводить, що саме місця для спілкування та творчості здатні відтворювати депресивні території;
- формування групи людей (серед активістів різних вікових категорій та соціальних верств) задля обговорення ідей, мрій, планів і підготовки проектів розвитку за різними напрямками;
- самостійне оголошення конкурсів, відстеження оголошень щодо конкурсів різних державних, міжнародних та інших організацій. Ми вважаємо, що однією з необхідних умов формування згуртованості є роз'яснення й пошук різних форм фінансування найкращих проектів: бюджет участі (громадський бюджет), Державний фонд регіонального розвитку, грантова допомога, краудфандинг, спонсорство;
- започаткування різноманітних культурно-масових заходів із залученням активної молоді, креативних мешканців сільської громади. Важливо розширювати види і форми заходів: свята, що мають місцевий колорит, торговельні майданчики, демонстрації досягнень членів громади в різних сферах творчої діяльності (виставки-ярмарки ремісництва, мистецьких витворів, художньої творчості, кулінарних виробів тощо), зустрічі з цікавими людьми (артистами, вченими, журналістами, громадськими діячами), спортивні змагання, конкурси тощо. Не менш важливо використовувати різні методи залучення гостей, туристів з інших міст, країн;
- створення можливостей постійного обміну думками, практиками, навіть просторами. Слід запрошувати нових людей, які бачать все інакше, пропонують інші способи вирішення завдань, залучають нові

види діяльності, змінюють правила, ламають стереотипи. До того ж поїздки мешканців сільської громади в інші місця України чи світу допомагають побачити свої умови проживання чи побуту під іншим кутом;

- стимулювання й заохочення творчих починань членів сільської громади (матеріальні заохочення, нагороди, оприлюднення цікавих ідей і результатів тощо), мотивування людей. Слід шукати тих осіб, які здатні об'єднувати кращий світовий досвід із місцевою самобутністю. Спостереження показують, що такі люди є в кожній сільській громаді, тільки їм потрібно допомогти, їх треба знайти, виокремити та цінувати;

- ініціація створення структур, здатних розширити можливості місцевих жителів, наприклад, через соціальну роботу в громаді. Прикладом можуть бути вуличні комітети;

- заохочення членів громади до обговорень ідей, перспектив розвитку, шляхів розв'язання нагальних проблем та завдань сільської громади. Більшість публічних обговорень зводиться до висловлювань невдоволень, скарг, оголошень, звітів, повідомлень. Слід формулювати теми, які були б цікавими, примушували думати, творити;

- створення таких умов, за яких мешканці сільської громади будуть отримувати максимальне задоволення від життя. Саме така економічна політика має все більше прибічників у світі. За даними вчених різних країн, намагання економічного розвитку на 50% залежить від психологічних чинників;

- створення довіри між членами громади, до місцевої влади. Довіра є ядром згуртованості. Проблема довіри в концептуальному значенні полягає в тому, що цей складний соціальний феномен часто розглядається спрощено, без урахування історичного й культурного контексту. Із таким «статичним» підходом пов'язана й проблема визначення довіри. Проте поняття довіри слід розглядати комплексно. Це й соціальна звичка (за роки радянської влади та незалежності люди звикли не довіряти нікому), і раціональне ставлення до майбутнього. Громадяни розуміють, що всі людські стосунки базуються винятково на взаємній довірі. Без неї будь-яке суспільство приречене на розлад і розпад. Зростання довіри спостерігається в тих громадах, де їхні члени відчувають систему координат, жит-

теві орієнтири, ціннісні орієнтації, беруть безпосередню участь у розбудові громади, з'являються позитивні зміни, де люди бачать результати, де органи самоврядування виконують намічені та обіцяні плани, де життєдіяльність громади прозора й контролюється мешканцями громади. Люди довіряють тим, кого відповідально обрали до органів самоврядування.

Висновки і пропозиції. Чим вищий рівень локальної ідентичності людини, тим більше вона небайдужа до вирішення проблем своєї громади. За таких умов члени громади починають вбачати в громаді, у якій проживають, перспективні та позитивні напрями розвитку. Мешканці починають згуртовуватись навколо традицій щодо тісних (навіть родинних) зв'язків між окремими селами. У висловлюваннях населення сільських громад поступово з'являються такі поняття: «спільні інтереси», «співпраця», «об'єднання зусиль». Проте згуртованість громади, відчуття «ми», усвідомлення унікальності та ідентичності потрібно формувати. І це можливо здійснити через просвітницьку діяльність та поширення інформації про досягнення та кращі практики сільської громади. До того ж будь-яка діяльність, спрямована на просвіту та поінформування, яка може містити індивідуальні обговорення, наради в групах та презентації, меморандуми, звіти, інформаційні бюлетені тощо, повинна ґрунтуватися на взаємній довірі і здійснюватись через активну участь та залучення широкої кількості населення сільської громади. Очевидно, що в деяких ситуаціях не всі зможуть отримати вигоду і «ті, хто програв», можуть мати велику силу для чинення опору. За таких умов є сенс застосовувати тактику переговорів та угод.

Таким чином, забезпечити зростання сільської громади можливо невеликими коштами, якщо громада зможе віднайти свою унікальність та локальну ідентичність. Це може бути об'єкт, історія, тобто загалом потенціал, який здатний стати точкою зростання, що породить збільшення ресурсів, сформує можливості для створення доданої вартості. Спостереження показують, що кожна громада є унікальною. Потрібно тільки віднайти цю унікальність та переформатувати її в розвиток.

Список використаної літератури:

1. Котенко Я., Ткачук А. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад. Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 48 с. ; Морозова Е. Локальная идентичность и проблемы ее конструирования. Сборник статей по итогам Всероссийской научно-теоретической конференции (ИМЭМО РАН, 21–22 октября 2010 г.). URL: <https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2011/11002.pdf>.
2. Овчинникова Л. Локальна ідентичність як соціокультурний феномен: чинники формування та відтворення: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків, 2012. 191 с.
3. Розумний М. Політика ідентичності: основні завдання та механізми реалізації: наукова доповідь. Наукова доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. Київ: 2011. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/polyt_ident-e871d.pdf
4. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентичність_\(психологія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентичність_(психологія))
5. Оперативні матеріали Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO.

Бриль М. В. Формирование локальной идентичности посредством единения сельских громад

На данном этапе государство сформировало новую парадигму и новые приоритеты регионального развития с помощью проведения реформы местного самоуправления и территориальной организации власти. В условиях реализации в Украине этой реформы активными темпами происходит процесс объединения территориальных громад. Несколько сел, селений или городов объединяются в новую административно-территориальную единицу, новую объединенную громаду. Однако добровольное объединение громад не снимает вопросы социально-психологических настроений, которые преобладают в громадах после объединения. В первую очередь это касается обеспечения единения внутри новой объединенной громады и конструирования внутреннего чувства единения в ее членов, а также формирования новой идентичности.

Ключевые слова: локальная идентичность, сельская громада, административно-территориальное устройство, реформирование местного самоуправления, объединенная территориальная громада, единение, территориальная организация власти, конструирование единения.

Bryl M. Forming local identity through rural communities' cohesion

Currently the state formed a new approach as well as new priorities for regional development by implementing local self-government and territorial set-up reforms. Under this reform amalgamation of communities is going on in Ukraine. A number of villages, settlements and towns are being amalgamated into a new administrative and territorial unit, new amalgamated community. However, voluntary amalgamation of communities does not solve the burning issues of social and psychological origin which prevail in communities after amalgamation. Cohesion within a new amalgamated community, building internal unities among community's members as well as forming ne identity of a newly created amalgamation is of utmost importance.

Key words: local identity, rural community, administrative and territorial set-up, local self-governance reform, amalgamated territorial community, cohesion, territorial set-up, cohesion constructing.